

просветителството, която внася в родния си град.

Завръщането на двамата известни старозагорци ускорява не само процесите на оформиране на единна община през 1849 г., но спомага, ако ми е позволено да използвам израза на Дмитрий Лихачов, и за утвърждаване на старозагорската "Държава на духа". Широтата на стремежите им предполага известна институционалност на дейността за осъществяването им. Всички сдружения я намират в лицето на своята община. Прав е Кузманов, когато твърди, че до появата на капиталния труд на Хр. Христов "Българските общини през Възраждането"⁸, за тяхната дейност се говори в необозрима измеримост. Липсата на точна предметност в много случаи довежда до мнения взаимно изключващи се.⁹ С разнолики и разнотилни изследвания по същата тема не може да се похвали и местната историопис.¹⁰ От тук и необходимостта, макар и накратко сега, да посочим приносът на Зах. Княжески, Ал.Екзарх и други старозагорци за напредъка на общината и просветното дело в Стара Загора.

Много често, когато заставам в коридорите на Историческия музей, наблюдавам галерия от образи, дело на майстори от края на XIX и началото на XX в. Тогава изпитвам смесени чувства на преклонение, на вина и несигурност. От стените ме гледат остроумни и интелигентни лица. Всички те са свързани с епохата на просвещението и с онзи неутолим стремеж на Старозагорската община за прокаране мост към новото време. Според летописецът старозагорските общинари "в мнозинството си се отличават с патриотизъм и далновидност"¹¹, те създават две общества, много различни едно от друго. Непримиримот и истинско ожесточение ги ръководят при задоволяване на стремежа да властвуват поне в общината. Мисля, че от съвременна гледна точка да отричаме техните заслуги, е недостойно. Но борбата между двете общности изостря сетивата и изобретателността, която е част от основната цел - българската независимост. Така че при изясняване на историческите прояви на политическото мислене неизменно и отново ще стигнем до постиженията в зората на гражданското общество, които за съжаление се крият в малко оцелели документи и недотам точни мемоарни източници.

Колкото и да е голяма нашата неохота към "остарялото" схващане за периодизация, трябва да тръгнем от началото на XIX в., за да стигнем до 1849 г., когато преди 150 години се поставят основите на единната община. Безспорно този половин век очертава големите промени, които ще настъпят през "горещото пладне" на старозагорското възрожденско общество. Налагат ги нотабилите, или, както сме свикнали да ги наричаме, "чорбаджиите" от традиционните черковни общини.

В общото схващане за турското робство сякаш сме склонни да пропуснем редица сполучливи съвместни действия на "градоначалниците", които изгонват няколко аяни¹², умело се противопоставят на данъчната политика и посегателства на търновските гръцки владци и издействуват фермани за въздигането на нови черкви, чийто гевгерлии куполи съперничат на 27-те прославни мохамедови домове.¹³ Явно, просветно-църковните общности търсят единение, което можем да открием най-напред в първия общински печат от 1822 г.¹⁴ Неуспешният ход на "хетериска-